

Makale Geliş | Received: 28.02.2020
Makale Kabul | Accepted: 16.03.2020.
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.696206

Yeşim IŞIK BAĞRIAÇIK

Dr. Öğr. Üyesi./Assist. Prof. Dr.

Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gümüşhane-TÜRKİYE
Gumushane University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature, Gumushane-TURKEY
ORCID:0000-0002-4603-8990
yesimisik_29@hotmail.com

Meşrutiyet Dönemi İran Şiiri ve Şairleri

Öz

Kaçarlar Dönemi'nde başlayan Meşrutiyet hareketleri, klasik İran şiirinin değişmesinde etkili olmuştur. Meşrutiyet hareketlerinin etkisiyle ülkede oluşan yeni ortamda şiirin konusu değişmiştir. Klasik İran edebiyatının belki de son halkası olan "Edebiyat-i Bazgeşt" yani "geriye dönüş edebiyatı" bu dönemde, yenilikçi şairler tarafından toplumdaki gerçekleri yansıtmadığı iddia edilerek eleştirilmiştir. Böylece Meşrutiyet Döneminde şairler, İran'ın içinde bulunduğu durumu yansıtan şiirler yazarak yabancı devletlerin tahakküm ettiği ve merkezi devletin etkinliğini yitirdiği ülkede halkın sorunlarını dile getirmişlerdir. Şiirin amacı; var olan durumu göstermek ve siyasi güçlerle mücadele olmuştur. Batılı ülkelerdeki siyasi ve ideolojik gelişmelerin etkisinde kalınan bu dönemde şiir yeni bir yola girmiştir. Çıkarılan gazete ve dergilerin ülkedeki değişimde önemli bir rolü olmuştur. Şairler genellikle yayın yaptıkları dergi ya da gazete veya destekledikleri parti bünyesinde edebi, fikri ve siyasi faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu şekilde halk kitlelerine daha rahat ulaşarak onlar üzerinde etkili olmuşlardır. Şair kimliğinden ziyade siyasi birer mücadeleci konumundaki şairler mevcut hükümete karşı meşrutiyet inkılabını desteklemişlerdir. Bu dönemde şiir, şekil olarak da bir dönüşüm içine girmiştir. Bu çalışmanın amacı, İran Meşrutiyet Dönemi'nde en çok bilinen ve şiirleriyle döneme damga vuran şairlerinin şiir ve yaşamlarına kısaca değinilerek dönem hakkında genel bir bakış açısı sunmaktır. Makalenin hedef kitlesi, İran Meşrutiyet Dönemi şiiri ve şairleri üzerine çalışma yapan araştırmacılar ve bu döneme ilgi duyan okuyuculardır.

Anahtar Kelimeler: İran, Meşrutiyet Şairleri, Meşrutiyet Şiiri, Kaçarlar Dönemi, Pehlevi Dönemi.

Iranian Poetry and Poets during the Constitutional Revolution

Abstract

The movements of the Constitutional Revolution that had started in the Qajar Dynasty were quite influential in changing the classical Iranian poetry. In the new environment formed during the Constitutional Revolution, the topics poetry represented changed. "Edebiyat-i Bazgeşt", namely "flashback literature", maybe the last cycle of the classical Iranian poetry was criticized by innovative poets in this period of time because they argued that it did not reflect the truth in the society. Therefore, poets during the Constitutional Revolution period dwelled on the problems of the society by writing poems reflecting the current situation of Iran, a country dominated by other states and where the central government had lost its power. The purpose of the poetry that gained a political aspect was to demonstrate the current situation and to protest against political powers. In this period, influenced by political and ideological developments in Western countries, the poetry was on a new path. Poets, as political fighters rather than being just a poet, often supported the revolution of constitutional monarchy in the newspapers they published. Published newspapers and journals have played an important role in the change of the country. The poets generally continued their literary, intellectual and political activities within the journal or newspaper that they published or the party that they supported. In this way, they became influential on the public by easily reaching them. Poets, who were political figures rather than poets, supported the constitutional reform against the current government. In this period, the poetry underwent a formal transformation as well as gaining a political aspect. The aim of the study is to present a general idea on the aforementioned period by briefly addressing the poems and lives of remarkable poets of the period. The target audience of a study is the researchers which work on poetry and poets of the Constitutional Period in Iran, also readers who are interested in this period.

Keywords: Iran, Poets in the Constitutional Period, Poetry in the Constitutional Period, Qajar Dynasty and Pahlavi Period

Giriş

Safevi Devleti yıkıldıktan sonra Kaçar hanedanının iktidara gelerek merkezi devleti yapılandırınca kadarki zaman zarfında İran edebiyatında uzun bir sessizlik hâkim olmuştur. Bu süreç, 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar sürmüştür (Âryenpûr 1387: 12-13). Bu dönemde Kaçar padişahları; Gazneli Dönemi saray geleneğine özenmiş, onlar gibi şairlere bahşişler vererek şairleri kendilerini öven kasideler yazmaya teşvik etmişlerdir (Şemîsâ 1374: 306). Bu dönem şairleri; Firdevsi, Hâfız, Sadî, Unsûrî ve Menûcehrî gibi eski dönem şairlerini taklit etmişlerdir. Klasik İran şiirlerini birebir taklit eden Kaçar hükümetine bağlı şairler, yaşadıkları çağın olaylarına ilgi göstermemiş, millî ve toplumsal meseleleri görmezden gelmişlerdir. Yazdıkları şiirlere kendi sanat anlayışlarından hiçbir şey katmayan bu dönem şairleri, “Bazgeşt” yani “geriye dönüş” olarak ifade edilecek bir dönem ile anılmışlardır (Âryenpûr 1387a: 15-16).

Meşrutiyet öncesi tekrara düşmüş ve yenilikten uzak İran şiirinin değişiminin asıl sebebi toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerdir. İran toplumu ve aydınları Kaçar Hanedanlığı Dönemi’nde Meşrutiyet hareketinin oluşturduğu yeni ortamda ülkedeki mevcut iktisadi ve toplumsal olayların etkisi altına girmişlerdir. Doğrudan ya da dolaylı olarak tanışmış oldukları Batı edebiyatının da edebiyattaki değişimde inkâr edilemez bir etkisi olmuştur. Böylece Kaçar Dönemi’nde yaygın olan şiir anlayışına ve geleneksel şiire eleştiriler getirilmeye ve Bazgeşt edebiyatından uzaklaşmaya başlanmıştır. Yeni oluşan edebiyat anlayışı bugün Meşrutiyet edebiyatı olarak ifade edilmektedir. Bu dönem yaşanan gelişmeler edebi ve sanatsal estetik kaygılardan ziyade toplumsal değişimin bir gereği olmuştur (Abbâs Âbâd 1390: 58-59).

Meşrutiyet Döneminden önce yurtdışında eğitim gören, batı dil ve kültürlerini öğrenen öğrenciler, yurt dışındaki düşünce hareketlerine kayıtsız kalmamış, Mısır’da, Osmanlı topraklarında ve batılı memleketlerde yayımlanan gazete ve kitapları Farsçaya çevirerek İran’da özgürlük düşüncesinin yayılmasına önemli katkılar sunmuşlardır. Rusya ve Osmanlı topraklarında yaşayan İranlılar, Farsça ve Türkçe yazdıkları makalelerle halkı yönlendirmişlerdir. İranlıların batı ülkelerine ve Hindistan’a yaptıkları yolculukların yanı sıra İran’da kurulan Dâru’l-funûn medreselerinde eğitim veren hocaların yabancı olması da meşrutiyet hareketlerin oluşmasında etkili olmuştur (Şemîsâ 1374: 340).

İran’da Meşrutiyet Dönemi oluşan şiir ve edebiyatı besleyen dış etkenlerin başında; Fransız ihtilali ile birlikte eşitlik, adalet ve kardeşlik kavramlarının edebiyata girmesi olmuştur. Gazete ve kitap yayınlarının artması, televizyon, radyo ve telefonun yaygınlaşması, kültür, eğitim ve ilim merkezlerinin açılması yeni kavramların ülkede yaygınlaşmasını sağlamıştır. Aynı şekilde batıda şekillenen mimari, resim, müzik, şiir, roman, felsefe ve düşünce akımları gibi sanat dalları İran’da yeni anlayışların oluşmasında etkili olmuştur. İran’daki iç dinamikler açısından Almanya, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde eğitim gören öğrenci ve aydınların İran’a dönmesi baskıya karşı ilk tepkilerin kaynağını oluşturması açısından önemlidir (Karaguzlu 1386: 192).

İran edebiyat tarihinde, Meşrutiyet Döneminde vücut bulan edebiyat mefhumu ilk kez gerçek anlamda halka hitap eden bir yapı kazanmıştır. Bu dönemde her kesimden İran halkı, gazeteler sayesinde ülkelerinde gerçekleşen edebi inkılabı yakından takip etme fırsatı bulmuştur. Rusya ve Osmanlı topraklarında yaşayan İranlılar, bu topraklarda batı edebiyatının yansımalarını görerek Bazgeşt edebiyatını eleştirmişlerdir. Böylece Bazgeşt edebiyatı itibarını yitirmiş ve ortam yeni anlayışlara hazır hâle gelmiştir.

Meşrutiyet Dönemi şiiri, Bazgeşt ile İran modern şiiri arasında kalan orta bir dönemdir. Meşrutiyet inkılabı, İran tarihinde toplumsal, siyasi ve özellikle kültürel alanda birçok değişime etki eden önemli bir olaydır (Şâfêî 1380: 259). İranlıların aynı zamanda uyanma devri olan Meşrutiyet Döneminde her kesimden bir araya gelen halk kitlelerinin oluşturdukları siyasi mücadele giderek büyümüş ve bu mücadele şiir, edebiyat, musiki, hutbe ve vaaz gibi unsurlar ile desteklenmiştir.

Toplumdaki her türlü farklı düşünceye sahip gruplar arasında mücadeleci bir renge bürünen Meşrutiyet edebiyatı, sermaye sahiplerine karşı bir silaha dönüşmüştür. Bu dönemde siyasi yönü olmayan edebiyat, Meşrutiyet edebiyatının dışında tutulmaktadır. Siyasi edebiyattan kast edilen bizzat hükümetin ve eşrafın ülkedeki uygulamalarına karşı şüpheyle bakan ve icraatlarını eleştiren edebiyat anlayışıdır (Karaguzlu 1386: 197).

Meşrutiyet Dönemi şiir ve edebiyatı çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Muhammed Takî Meliku’şuarâ-yı Bahâr bu dönem şiirlerini dört kısma ayırmıştır: 1. 1896-1907 Muzafferiddin Şah dönemi şiirleri, 2. 1907-1922 I. ve II. Meşrutiyet Dönemi şiirleri, 3. 1922-1942 yirmi yıllık Rıza Şah Dönemi şiirleri, 4. 1943’ten sonraki III. Meşrutiyet olarak ifade edilen şiirler (Karaguzlu 1386: 197).

Meşrutiyet Dönemi Şiiri

İran tarihinde; toplumsal, siyasal ve özellikle kültürel alanda birçok değişime etki eden Meşrutiyet inkılabının ardından klasik İran şiirinde ciddi bir değişim başlamıştır. Bu dönemde İran şiiri, “yeni şiir” ve “eski şiir” olarak ikiye ayrılmıştır (Şâfeî 1380: 259). İran şiirinde bu denli belirgin bir ayırım ilk kez yaşanmıştır (Şemîsâ 1374: 339). Muhammed Takî Bahâr’ın Tahran’da kurduğu *Daneşkede* ile Takî-i Rifat’ın Tebriz’de yayımladığı *Teveddut* adlı dergiler arasında yaşanan gelenek ve yenilik tartışmaları edebi anlamda Meşrutiyet Döneminin en coşkulu ve etkili akımlarını oluşturmuştur (Yâhakkî 1389: 128). 1915 yılı sonrasında gelenekçiler ile yenilikçiler arasındaki tartışmalar şiddetlenmiştir. Muhammed Takî Bahâr gelenekçi anlayışın öncü şairlerindedir. Şiirlerinde yeniliğe açık olmakla birlikte, dönemin diğer şairleri gibi, fikir akımlarına kendini kaptırmamış ve eski şairlerin geleneğini değiştirme noktasında daha temkinli davranmıştır. Takî-i Rifat ise baştan aşağı bir değişimin taraftarı olmuş, eski geleneği bir çırpıda terk etmek istemiştir (Rûzbih 1391: 63).

Meşrutiyet Dönemi ile Rıza Şah’ın saltanatının kurulması arasındaki dönemde Meşrutiyet taraftarlarının siyasi hareketliliği artmıştır. Ülkede yeni anlayışların yaygınlaştığı bu dönemde halkın ve aydın kesimin beklentileri artmıştır. Gerek devlet mekanizmaları gerek geleneksel düşünce ve yaşam tarzı halkın beklentilerini karşılayamaz olmuştur. Böylece toplumsal bir değişim arzusu giderek derinleşmiştir. Klasik şiir toplumda oluşan yeni talepleri ifade etme noktasında yetersiz kalmıştır. Bu dönemde, şiirin muhteva ve şekline tam anlamıyla bir değişim isteği ortaya çıkmıştır. Yenilik taraftarı şairler ile gelenekçiler arasındaki tartışmaların yaşandığı bu dönemde yenilikçi düşüncenin savunucusu olarak en dikkat çeken isim Takî-i Rifat’tır. (Abbâs Âbâd 1390: 67).

Edîbu’l Memâlik Ferâhânî ve Muhammed Takî Bahâr gibi İran klasik şiirinde önemli eserler veren şairler, tabii olarak geleneksel şiir anlayışını sürdürmeye devam etmişlerdir. Saray ve eşrafa hitap eden klasik İran şiirine kendilerini yakın hissetmeyen Mirzâde-i İşkî, Seyyid Eşrefuddin Hüseyinî ve Ârif-i Kazvînî halkın içinden çıkan şairlerdir. Herhangi bir devlet kurumunda görev almamış, bağımsız faaliyetlerde bulunan bu şairler, şiirlerinde halkın kullandığı konuşma dilini tercih ederek gündelik sorunları şiiri taşımışlardır. Böylece yeni şiir anlayışının öncü isimleri olmuşlardır (Yâhakkî 1389: 124).

Meşrutiyet inkılabıyla birlikte İran toplumu siyasal taleplerini yüksek sesle dile getirebilme imkânına kavuşmuştur. Toplumsal taleplerin gün yüzüne çıkması siyasal değişimi zorlamıştır. Siyasal alanda yaşanan bu hareketlilik sanatsal faaliyetleri de etkisi altına almış ve dönemin şair ve yazarları yazılarıyla toplumun isteklerini dile getirmişlerdir. Şiir de toplumun bu taleplerine kayıtsız kalmamış ve değişim taleplerinin lokomotif olmuştur. Geleneksel şiir, bu talepleri dile getirmede büyük bir aciziyet göstermiş ve tercihini mevcut düzenin devamından yana kullanmıştır. Yaşanan hızlı değişime karşın geleneksel şiirin kalıp ve şeklinin değişmesi aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Öncelikle mefhum ve içerik olarak bir değişim yaşanmıştır. Yenilikçi düşüncelerin kabul ettirilip yaygınlaştırılması ancak geleneksel anlayışlar ile örtüştürülmesiyle gerçekleşmiştir. Bu dönemde bazı aydınlar ve din âlimleri yeni kültür ve medeniyeti dini terimlerle açıklamaya gayret etmişlerdir (Abbâs Âbâd 1390: 58-61).

Meşrutiyet inkılabının yaşandığı dönemde, toplumdaki hareketlilik ve kaynama sonucunda şiir doğrudan sıradan halkın arasında bir yer bulmuştur. Değişim içindeki toplumu ilgilendiren olayların konusu sürekli farklılık göstermiş, halkı muhatap alan, konuşma diliyle ifade edilen şiir, böylece daha sade ve doğal bir ifade biçimi bulmuştur. Bu yönüyle Meşrutiyet Dönemi şiiri, gerçekçi bir yapıya sahiptir.

Meşrutiyet Döneminde oluşmaya başlayan yeni şiir, klasik İran edebiyatının ağır sanatlarından kurtularak sade bir söyleyiş şekline bürünmeye başlamıştır. Baskıcı yönetime karşı özgürlükçü düşüncelerin yer aldığı yeni edebiyat anlayışı, gazel türünde sürekli bir tekrar ve içi boş romantik anlayışa sahip olan Bazgeşt edebiyatından sıyrılmış, devletin ve halkın içinde bulunduğu sorunlara ve olaylara yönelmiştir (Karaguzlu 1386: 192).

Toplumdaki hızlı değişimin göstergesi olan Meşrutiyet şiirinin konusunu; özgürlük, vatan sevgisi, kanunların geçerli olduğu bir devlet arzusu, eğitim-öğretim ve kadın meseleleri, kadın-erkek eşitliği, eski geleneklerin eleştirisi, hurafelerle mücadele ve yeni bir kültür beklentisi oluşturmuştur (Abbâs Âbâd 1390: 61). Bu dönem şiirinin üzerinde en çok durduğu husus vatanseverlik ve toplum eleştirisiydi. İrec-i Mîrzâ ve Muhammed Takî Bahâr'ın şiirinde görülen bu iki unsur; Bahâr'ın şiirlerine vatanseverlik, İrec'in şiirlerine toplumsal eleştiri şeklinde yansımıştır. Bahâr, eski İran'a karşı hissettiği duygu coşkunluğuyla bu dönemde en iyi vatan ve özgürlük şiirlerini yazmıştır. Dinden uzaklaşmanın görüldüğü bu dönemde tasavvufi anlayış bir tarafa bırakılmış, aşk şiirindeki maşuk ortadan kalkmıştır. Meşrutiyetten önce zindandan kurtulmak anlamında kullanılan özgürlük mefhumu, Meşrutiyetle birlikte Fransız inkılabının ve sanayi devriminin etkisiyle batılı anlamda demokrasi taleplerinin dile getirildiği anlamları kazanmıştır (Kedkeni 1380: 35-36).

Her ne kadar bu dönem yazılan şiirler, klasik İran şiirindeki edebi olgunluğu sahip olmasalar da meşrutiyet hareketini ve coşkusunu yansıtmaları açısından önemlidirler. Halka yakın olan bu dönem şiiri, onların günlük sorunlarını sade bir dille şiire konu edinmiştir (Hasanlı 1386: 24). Şairler toplumun önde gelenleri olarak yaptıkları eleştirilerle halkı bilinçlendirmeyi ve toplumsal gelişimi sağlamaya çalışmışlardır (Abbâs Âbâd 1390: 65).

Meşrutiyet Dönemi Şiirinde Şekil

Meşrutiyet Döneminde, klasik İran şiirlerinde kullanılan bilindik kalıplar kullanılmaya devam edilmiş fakat musammat ve müstezat kalıpları daha çok tercih edilmiştir. Musammat ve müstezat, Meşrutiyet şiirinin coşkunluğunu ve hareketliliğini yansıtabilen türlerden olmuştur. Musammat kalıbında yazılan şiirler, nağmeli bir şekilde şarkı gibi söylenmeye müsaittir. Müstezat kalıbında yazılan şiirlerde ikinci mısraının vezninin tam olmaması şairlere vezinden kurtulmaları için fırsat sağladığı için bu tür, şairler tarafından rağbet görmüştür. Musammat ve müstezat yanında gazel de bu dönemin siyasi ve toplumsal olaylarını yansıtan ve en çok tercih edilen kalıplarından biridir. Bu dönemde yazılan gazellerdeki mana ve kalıp arasındaki uyumsuzluk dikkat çekicidir. Zira gazel, Meşrutiyet Döneminin toplumsal ve siyasi meselelerindeki öfke ve saldırganlığı kaldıramamıştır. Meşrutiyet Döneminde yaygınlaşan kalıplardan bir tanesi de tasniftir. Tasnif, müzik eşliğinde çalınıp söylenen şiirlerdir. Toplumsal ve siyasi meselelerin duygusal taraflarını rahatlıkla yansıtan bu tarz, klasik şiirdeki kısıtlamalardan uzak olduğu ve musiki ile okunabildiği için halkın ilgisini çekmiştir (Abbâs Âbâd 1390: 62-63). İran kültüründe eskiden beri varlık gösteren çalgı aleti eşliğinde şiirlerin nağmeyle okunduğu terane ve tasnif türleri Meşrutiyet Döneminde yaygınlaşmıştır (Hasanlı 1386: 24). Tasnif şeklinde yazılan ve söylenen şiirler, Meşrutiyetten önce edebi bir tür olarak kabul edilmemekteydi fakat Ârif-i Kazvîni bu dönemde yazdığı tasniflerle bu türün ne kadar etkili olduğunu ispatlamıştır (Kırlangıç 2014: 62). Tasnifin halk üzerindeki etkisini gören Ferruhî-yi Yezdî de hayatının son zamanlarında şiirlerinin bu şekilde okunmasını istemiştir. Şiirleri nağmeli bir şekilde şarkı gibi okumayı bilmeyen şair, Tahran'da şiirlerini başkalarına okutmuştur (Sapânlû 1369: 436).

Bu çalışmada şairlerin yaşam ve şiirleri ile ilgili bilgi verilen bölümde şairlerin yaşam serüvenleri ölüm tarihlerine göre düzenlenmiştir. Bu şekilde şairlerin kaç yılına dek edebi faaliyet gösterdikleri ve hangi dönemlerde yaşadıkları daha rahat müşahade edilebilir diye düşünülmüştür.

Meşrutiyet Dönemi Şairleri

Takî-i Rifat (1889-1920), Tebriz’de dünyaya gelmiş ve ilköğrenimini doğduğu şehirde yapmıştır. Daha sonra yükseköğrenim görmek üzere Türkiye’ye gitmiş, İstanbul’da lisans eğitimini görmüştür. Trabzon’da bir İran okulunda müdürlük yaparken I. Dünya Savaşının patlak vermesi sonucunda İran’a dönmek zorunda kalmıştır. Tebriz’de bir süre Fransızca öğretmenliği yapan şair, Muhammed Heyâbânî ve arkadaşlarının Azerbaycan Demokrat Partisi bünyesinde yaptıkları siyasi mücadelelerine katılmıştır. Gerek yazdığı şiir ve makaleleri ile gerekse halka açık konferanslarda yaptığı konuşmaları ile Azerbaycan Demokrat Partisine destek vermiştir.

Rusya’da yaşanan Bolşevik ihtilali, İran’daki inkılap düşüncesinin oluşmasında doğrudan etkili olmuştur. Azerbaycan Demokrat Partisi, Rus ihtilalinden kısa bir süre sonra kurulmuştur. Heyâbânî’nin beş yıllık siyasi faaliyetlerinde Takî-i Rifat, partinin ikinci sekreteri olarak onun yanında bulunmuştur. Heyâbânî, partinin siyasi düşüncelerini yaymak için *Teceddut* adlı gazeteyi kurmuş ve yazı işleri müdürü olarak Takî-i Rifat’ı görevlendirmiştir. Rifat, Meşrutiyet Döneminin en önemli gazetelerinden olan *Teceddut*’te beş yıl boyunca siyasi ve toplumsal içerikli yazılar yazmıştır. Tahran’daki edebiyat çevrelerinin dikkatini çeken yazıları yenilik ve özgürlükçü kesime öncülük etmiştir.

Özgürlük taraftarı Tebrizliler, Heyâbânî önderliğinde 1919 yılında merkezi hükümete karşı ayaklanmışlardır. Ayaklanma sonucunda yapılan müzakereler sonuçsuz kalmış ve 1920 yılında Tebriz’e giren hükümet güçleri şehri yerle bir etmiştir. Bu olaylarda Heyâbânî öldürülmüştür. Takî-i Rifat ise yaşadığı hayal kırıklığı yüzünden otuz bir yaşında intihar ederek hayatına son vermiştir (Lengerûdî 1387: 50- 55).

Romantik bir devrimci olan Takî-i Rifat, Fransız edebiyatının ve daha çok Türkiye’deki değişim hâlinde olan edebiyatın etkisinde kalmıştır (Abbâs Âbâd 1390: 67). Fransızca ve Türkçeye hâkim olan Rifat, yaşamı boyunca İran toplumunun ve edebiyatının yeni bir çehreye kavuşmasını arzu etmiştir. Şiirlerinde, şekil ve konu olarak klasik İran şiirlerinin dışına çıkmıştır. Klasik şiirdeki kafiyeye düzenine özen göstermediği gibi her mısranın vezin açısından eşit olması kuralına da riayet etmemiştir. Bu yüzden geleneksel şiir taraftarlarınca eleştirilmiştir (Lengerûdî 1387: 52). Takî-i Rifat, geleneksel şiire karşı son derece sert eleştirilerde bulunmasına rağmen edebiyat eleştirilerinde teorik anlamda zayıf kalmıştır. Bu yüzden yeni şiirin teorik arka planını oluşturamamıştır. Şiirleri, klasik şiirin yapısını bozmak amacıyla yazıldığı için sanatsal değerden yoksun kalmıştır. Şairin makaleleri, klasik edebiyatın tabularının yıkılmasında etkili olmuş, dönemin gençlerinin dikkatini çekmiştir (Zergânî 1387: 139).

Muhammed Rıza Mirzâde-i Işkî (1894-1924), Hemedan şehrinde doğmuştur. Küçük yaşta Fransızca öğrenen Işkî, Fransız bir tacirin yanında mütercimlik yapmıştır. On yedi yaşında okulu terk etmiştir. Mirzâde-i Işkî yirmi iki yaşında Hemedan’da gazete çıkarmaya başlamıştır. I. Dünya Savaşının başladığı sıralarda, çok sayıda İranlının siyasal faaliyetler içerisinde olduğu, İstanbul’a gitmiştir. Burada Mekteb-i Sultani ve Darülfünun-i İstanbul’da dinleyici olarak derslere katılmıştır. İrec “نوروزی نامه” *Novruzîname* ve “اپرای رستاخیز شهریاران ایران” *Opera-yi Restabiż-i Şebriyaran-i İran* adlı ilk şiirlerini İstanbul’da yazmıştır (Âryenpûr 1387b: 366-367). *Opera-yi restabiż-i Şebriyaran-i İran* Firdevsi’nin *Şehname*’indeki millî kahramanların kaybedilen eski görkemli zamanlar için sahneye çıkıp ağladığı bir opera gösterisidir. Bu eser aynı zamanda İran’da icra edilen ilk operadır (Ajend 1363: 106).

İstanbul’dan ülkesine dönen Mirzâde-i Işkî, Tahran’daki yazarlarla irtibata geçmiş ve sosyalist partinin taraftarlarına katılmıştır. Mecliste bulunan azınlık arkadaşlarıyla hükümetin

uygulamalarını yermiştir. Dönemin başbakanı Hasan Vûsokuddovle'nin İngiltere ile yaptığı antlaşmayı İran'ın İngiltere'ye satılması olarak değerlendiren ve başbakanı eleştiren İşkî tutuklanmıştır. Çalkantılı bir siyaset içerisinde olan İran'da, 1920'de yapılan ihtilalle başbakan değişmiş, ülkedeki iktidar mücadelesi 1925 yılında Rıza Han'ın askeri darbeyle başbakan olmasıyla son bulmuştur.

Mirzâde-i İşkî, Muhammet Takî Meliku's-Şuarâ-yı Bahâr'ında içinde bulunduğu dördüncü meclisi ülkedeki siyasi buhrandan sorumlu tutarak eleştiri oklarına tutmuştur. “عید خون” *Eyd-i Hum* adlı makalesini *Şafak-i Sorb* adlı gazetede yayımlamıştır. Bununla da yetinmeyen şair, “جمهوری قلاب” *Comburî-yi Gollab* yani yalancı cumhuriyet adlı makalesiyle hükümeti eleştirmeye devam etmiştir. Şair açıktan açığa dönemin hükümetine yaptığı eleştirilerin dozunu azaltmadan devam ettirmiş ve sonunda faili meçhul kişilerce öldürülmüştür (Âryenpûr 1387b: 362-365).

Mirzâde-i İşkî, kısa hayatını toplumda yaygın olan hurafe ve taassuplarla ve yabancı güçlerin oyuncuğu olmuş siyasetçilerin yanlış uygulamalarıyla mücadele ederek geçirmiştir. Sosyolojik ve tarihi olayları erken kavrayan İşkî, toplumsal meselelerin kendisinde uyandırdığı duyguları tasvirlerle şiirlerine ustaca yansıtmıştır. Şiirlerinde zenginlere karşı hissettiği kin ve çaresiz halka duyduğu acıma hissi oldukça güçlüdür. İşkî'nin başta “تابلوی اده آل” *Tablu-yi İdeal* adlı şiiri başta olmak üzere şiirlerinin büyük bir kısmında İran edebiyatındaki ilk değişim çabalarını görmek mümkündür. Şair *Tablu-yi İdeal*'de hikâyelerinde mesnevi türünü seçen Nizâmî'nin aksine, musammat kalıbını ve müctes bahrini tercih etmiştir. Bu anlamda yeni bir söylem kazanan şiir, hikâyemsi tarzda realist bir yapı kazanmıştır (Şâfeî 1380: 293-294). Köyde mütevazı bir yaşam sürdüren bir kızın, zengin bir erkek tarafından işgal edildiği, olaydan sonra kızın intihar ettiği ve kızın babasının ağzından o zamanki toplumsal ortamın anlatıldığı bu şiir, gerçekçi içeriğinden ötürü önemli addedilmiştir (Ajend 1363: 106). Mirzâde-i İşkî yeni oluşan Türk edebiyatının etkisinde kalmış, şiirlerinde kafiyenin kullanımında farklılıklar yapmaya çalışmıştır (Rûzbih 1391: 123).

İrec-i Mîrzâ (1872-1925), Tebriz'de doğan şair soy olarak Kaçar sülalesinden gelmiştir. İrec-i Mîrzâ, çocukluk çağlarında Arapça ve Fransızca öğrenmiştir. Sarayda devlet görevinde bulunmuştur. Tahran ve Meşhed'de hayatını sürdürmüş, Tahran'da vefat etmiştir (Âryenpûr 1387b: 383).

İrec-i Mîrzâ hayatı boyunca ciddi anlamda ne yeni şiire ne de edebiyat alanında yapılan yeniliklere önem vermiş bir isim olmamasına karşı şiirleri İran'da avam, orta ve üst sınıf olmak üzere her kesim tarafından ilgi görmüştür ve görmeye de devam etmektedir. Bu ilginin sebebi, şairin şiirlerinin sade ve nesre yakın doğal bir dile sahip olup herkese hitap etmesidir (Zergânî 1387: 98).

Şiirleriyle yolunda gitmeyen olayları dile getiren İrec-i Mîrzâ yeniden şekil alan İran edebiyatına ilk yenilikçi şair olarak geçmiştir. Sade bir dille şiir söyleyen şairlerin öncüsü olarak nitelendirilmiştir. İrec'in şiiri, canlı ve hareketlidir. Sade ve halkın anlayacağı bir dille yazdığı şiirleri soyut ve tasavvufi düşüncelerden arınmış olması nedeniyle belirsizlik içermemektedir. Şair, modern İran'ın günlük yaşantısını ve sıkıntılarını şiirine konu etmiştir. Vatansever bir şair olan İrec-i Mîrzâ, toplumsal adalete inanmıştır. Ülkesinin ve halkının yaşadığı talihsiz olaylara, cehalete ve geri kalmışlığa kayıtsız kalmamıştır. Yaşadığı dönemde, bu olumsuzlukların bertaraf edilmesi için şiirlerinde yenilik yanlısı olduğunu dile getirmiştir. Demokrasiye olan inancını şiirlerinde ifade eden şair, toplumda yaygın olan ikiyüzlülüğü, yalancılığı, dini taassup ve hurafeleri şiddetle eleştirmiş ve İran toplumunda kadına daha fazla önem verilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Kaçar hanedanına mensup olan İrec-i Mîrzâ, eşraftan olmasına karşın eşrafın geleneği olan methiye şairi olmaktan kaçınmış, saraydan uzak durmuştur (Şâfeî 1380: 269-270). Bununla birlikte diğer Meşrutiyet Dönemi şairleri gibi ciddi anlamda hükümetin uygulamalarını eleştiren siyasi ve toplumsal içerikli şiirler yazmamıştır. Onun siyasi eleştiriye ilgi duymamasını Kaçar hanedanına mensup olmasıyla ilişkilendirmişlerdir. İrec-i Mîrzâ, çocuk şiirlerinin yanı sıra mizah içerikli eleştirel şiirler de kaleme almıştır (Zergânî 1387: 102).

İrec-i Mîrzâ şiirlerinde şekil olarak eski şairlerin usulünü devam ettirmiş, vezin ve kafiyeli şiirler yazmıştır. Toplumsal hayattaki aksaklıkları ve bu minvalde beğenmediği gidişatı mizah ile eleştirmiştir. “مادر” (Mader) yani “anne” başlıklı şiirleri, İran modern edebiyatının en önemli eserlerinden sayılmaktadır. Şairin bu şiirleri, yazıldığı günden itibaren halkın dilinde pelesenk olmuştur. Yine anne konulu olan “قلب مادر” (Galb-i Mader), “گویند مرا چو زاد مادر” (Guyend mera çu Zad Mader) adlı şiirleri de duygusal olarak son derece etkileyici şiirlerdir. İrec-i Mîrzâ, kaside, gazel ve mesnevi tarzında da şiirler yazmıştır. Ünlü mesnevisi “زهره و منوچهر” (Zohre u Menuçehr), William Shakespeare’in *Venus ile Adonis*’inin serbest çevirisidir (Şâfeî 1380: 270).

Mirzâ Ebu’l-Kâsım Ârif-i Kazvîni (1883-1934), Kazvin’de doğmuştur. Farsça, Arapça ve musiki eğitimini Kazvin’de gören şair, daha sonra Tahran’a gitmiş ve burada yazdığı ve söylediği tasniflerle şöhret bulmuştur (Şâfeî 1380: 273). Ârif-i Kazvîni’nin bu dönemde yaptığı en önemli yeniliği söylediği tasniflerdir. Tasnif, aruz vezniyle yazılan ve müzik eşliğinde toplu ortamlarda söylenen şiirlere verilen isimdir. İran kültüründe eskiden beri var olan tasnif türü Meşrutiyet Dönemine kadar edebi bir tür olarak kabul edilmemektedir. Fakat çalgı eşliğinde söylenen bu tarz şiirler, Ârif-i Kazvîni’nin Meşrutiyet Döneminde yazdığı meşhur tasnifleri ile ön plana çıkmıştır (Kırlangıç 2014: 62). Daha önce sadece neşeli ve eğlenceli ortamlarda icra edilen tasnifi, Ârif-i Kazvîni, siyasi meseleleri dile getirmek için bir araç hâline getirmiştir (Ajend 1363: 105).

I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla İran’da, Rus ve İngiliz güçlerinin haşin tavırları, ülkedeki bir grup aydını İslam birliği oluşturma fikrine sevk etmiştir. Ârif-i Kazvîni de bu dönemde İslam birliğine gönül vermişti. İranlı aydınlar, İslam birliği düşüncesini görüşmek üzere Osmanlı topraklarına gitmişler, fakat burada istedikleri sonucu alamamışlardır. Osmanlı devlet yönetiminde, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Türk Ocaklarının etkin olduğu bu yıllarda, İslam birliği fikrine karşı Türk milliyetçiliğinin ön planda olduğu gerçeğiyle karşılaşmışlardır. Böylece Ârif-i Kazvîni, büyük hayallerle gittiği Osmanlı topraklarından, hayal kırıklığına uğramış olarak ülkesine dönmüştür (Sapânlû 1369: 49-50). Bu dönemde şair, İslam birliğini ve Osmanlıyı öven bir şiir yazmıştır:

کفر و دین به هم در مقاتله است
کعبه یک، خدا یک، کتاب یک
پیشرفت کفر از نفاق ماست
این همه دویی از کجا رواست؟
بگذار از عناد باید اینکه داد دست اتحاد کز لحد برون دست مصطفی است
وقت کار است دل از غم بیقرار است، غم دل بیشمار است
مدد کن ناله دل اندر فشار است
مرا زین زندگی ای مرگ عار است... (Kazvîni 1924: 321)

Küfür ve din arasında savaş vardır, küfürün gelişmesi bizim aramızdaki nifaktandır

Kâbe bir, Allah bir, kitap bir, bütün bu ikilikler nasıl caiz olur?

İnattan vaz geç, dinsizliği bırakıp Mustafa’nın eli olan ittihat elini tutmalı

İş yapma zamanıdır, gönül kederden perişandır, gönlün gamı sayılamayacak kadar çoktur

Ağlamalara çare ol, gönül zorluklar içindedir

Ey ölüm, böyle yaşamak benim için utançtır...

Daha sonra İran’a dönen Ârif-i Kazvîni, ülkesini ayrılmadan önceki halinden daha kötü bir durumda bulmuştur. Tahran’da düzenlediği konserlerle hükümeti eleştirmeye devam etmiştir. Rusya’da ihtilal ile Bolşevik inkılabı gerçekleşince Ârif, işçi devriminin tarihi arka planını ve önemini tam anlamıyla bilmemesine karşın, büyük bir coşkuyla ihtilal için bir şiir yazarak Lenin’den İran milletine yardıma gelmesini istemiştir (Âryenpûr 1387b: 350-351).

Ârif, meşrutiyet hareketlerini başlangıcından itibaren destekleyerek düzenlediği millî konserlerle halka hitap etmiştir. Her biri siyasi ve toplumsal bir mesaj içeren tasnifleri belirli olaylar

üzerine yazılmıştır. Ârif'in tasniflerinin yanı sıra toplumsal ve eleştirel içerikli birçok gazeli de vardır. Gazelleri; dramatik, acıklı ve gamlıdır. Duygularını yoğun yaşayan Ârif-i Kazvîni, şiirinde okuyucuyu etkisi altına almayı başarmıştır. Arif'in şiiri sade, akıcı ve lafzi sanatlardan uzaktır. Gazellerinde Sadî ve Hâfız'ı örnek almıştır. Hayatının son günlerini Hemedan şehrinde sürgünde, yalnızlık ve fakirlikle geçirmiştir (Şâfeî 1380: 273-274).

Seyyid Eşrefuddin-i Huseynî (1871-1934), Kazvin'de doğan şair küçük yaşta yetim kalmıştır. Doğduğu şehirde ilköğrenimini tamamladıktan sonra Kerbela ve Necef'e gitmiştir. Yirmi iki yaşında Tebriz'e dönmüş burada nahiz, mantık, coğrafya ve astroloji gibi ilimlerle meşgul olmuştur (Âryenpûr 1387b: 62). Daha sonra Reşt şehrine gitmiş, mizah ve edebiyat içerikli *Nesim-i Şomal* adlı gazeteyi çıkarmaya başlamıştır. Reşt'de gazete kapatılınca Tahran'a giden Seyyid Eşrefuddin, gazeteyi burada çıkarmaya devam etmiştir. *Nesim-i Şomal* Tahran'da büyük ilgi görmüştür. Gazetede yayımladığı siyasi ve mizah içerikli şiirlerinde istibdat yönetimine karşı vatanın bağımsızlığını savunmuş, vatan hainliğini, cehalet ve riyakârlığı yermiştir (Rûzbih 1391: 127). Meşrutiyet Döneminin en sevilen, eleştirel ve mizah diline sahip şairidir. İran halkının halinin tercümanı olan şiirleri, fakir halkın dertlerinden tutun da işçisinden işverenine, mazlum kadınlardan eğitim-öğretimden mahrum kalmış talihsiz kızına kadar toplumun her kesimini konu edinmiştir. (Şâfeî 1380: 305). Seyyid Eşrefuddin-i Huseynî, 1927 yılında delirdiği gerekçesiyle akıl hastanesine yatırılmıştır. Hayatının son yıllarını perişan bir şekilde geçirmiştir (Rûzbih 1391: 127).

Meşrutiyet Dönem şiirinin halka en yakın ve en çok sevilen şairi olarak bilinen Seyyid Eşrefuddin, Azerbaycanlı şair Ali Ekber Saber'in şiirlerinden alıntılar yaparak ya da onun şiirlerini serbest çevirilerle *Nesim-i Şomal*'da yayımlamıştır. Şiirleri, edebi olarak zayıf bulunsa da şairin sade dili ve samimi duyguları bu dönemde halkı hükümete karşı uyandırıp harekete geçirmesi bakımından önemlidir (Âryenpûr 1387b: 62-65).

Ferruhî-yi Yezdî (1888-1939), Yezd şehrinde fakir bir ailede dünyaya gelen şair, hayatının ilk dönemlerinden itibaren baskıcı zalim insanlarla mücadeleye başlamıştır. O, meşrutiyet hareketlerini başladığı ilk anda itibaren desteklemiş, kısa süre sonra hapse atılmıştır. Okuduğu şiir yüzünden hapishanede dudakları dikilerek cezalandırılmıştır. Hapisten kaçarak Tahran'a gelen Ferruhî-yi Yezdî, *Tufan* gazetesinde şiir ve makalelerini yayımlamaya başlamıştır. Kısa sürede özgürlük taraftarlarının dikkatini çekmiş, herkesin tanıdığı bir şair haline gelmiştir. Sıkıntılarla dolu bir hayatı olan şair, Rıza Şah döneminde hapishanede işkence göyerek can vermiştir. Ferruhî-yi Yezdî, ömrünün sonuna kadar baskıcı devlete karşı direnen İran inkılap şiirinin en önemli isimlerinden biridir (Şâfeî 1380: 289). *Tufan* gazetesinde istibdat yönetimine karşı sert eleştirilerde bulunmuş, ezilen fakir halkın taraftarlığını yapmıştır. Defalarca tutuklanmasına ve art arda sürülmesine rağmen şiir yazmayı ve gazetecilik faaliyetlerini bırakmamıştır. Yezdî, milletvekili olarak meclise seçildiğinde de aynı şekilde hükümete karşı eleştirel tutumunu sürdürmüştür. Milletvekilliği esnasında Moskova ve Berlin'e yolculuklar yapan şair sonunda ülkesine dönmüştür (Rûzbih 1391: 130).

Ferruhî toplumdaki adaletsizlikleri şiirine taşımış yanlış uygulamaları eleştirmiştir. Diktatör rejime hayatı pahasına şiirleriyle direnç göstermiştir. Defalarca yayın yasağına maruz kalan *Tufan* gazetesinde şiirlerini, edebiyat ve tarih konulu makalelerini yayımlamıştır. Titizlikle yazılan şiirleri oturaklıdır (Şâfeî 1380: 290).

Pervîn-i İtisâmî (1907-1941), Tebriz'de doğan İtisâmî, ilk eğitimini babasından almıştır. Amerikan Kız Okulu'nda öğretim görmüş, yaptığı talihsiz bir evlilikten sonra kendini şiire vakfetmiştir (Şâfeî 1380: 300). Arapça ve Farsçayı evde aldığı özel derslerle İngilizceyi Amerikan Kız Okulu'nda öğrenmiştir (İtisâmî 1387: 11).

Pervîn-i İtisâmî ilk şiirlerinde Nasır Husrevi örnek almış, ahlaki ve tasavvufi içerikli şiirler yazmıştır. O bu konuları toplumun her kesimine hitap edecek şekilde son derece sade akıcı ve güzel bir dille ifade etmiştir. Şiirde manayı kafiyenin ya da kelimelerin kurbanı etmemiştir. Güçlü bir şiir

diline ve hitaba sahip olan Pervîn'in şiirinde Sadî ve Hâfız etkisi görülmektedir. Horasan ve Irak üslubunun karışımı bir tarzla şiir söyleyen şair, İran'ın kuzey ve batısında yaşayan şairlerin şiir söyleme şekli olan soru cevap tarzını tekrar şiire sokmuştur. Pervîn şiirinde anne şefkatini bazen kuşların bazen fakir bir annenin bazen de çaresizlerin dilinden ifade etmiştir. Genellikle kıt'a tarzında yazdığı şiirleri sade, oturaklıdır (Şâfeî 1380: 300).

Rıza Şah dönemi şairlerinden olan Pervîn-i İtisâmî 1920 ila 1940 yılları arasındaki en güzel ahlaki ve öğretici şiiri yazmıştır. Fakir ve yetim çocuklara olan ilgisi şiirlerine yansımıştır. Klasik İran şiirlerini kendisine örnek alan İtisâmî'yi babası yabancı şairlerin şiirlerini okuması için teşvik etmiştir. Batı tarzı şiirlere de yabancı olmayan şairin şiirlerinde Avrupai bir romantizm hissedilmektedir. Kendi halinde içe kapanık yaşayan şair şiirlerinde adalete vurgu yapmıştır fakat sesi Meşrutiyet Dönemi şiirlerinin gürültüsü arasında duyulmayacak kadar cılız kalmıştır (Rûzbih 1391: 136).

Muhammed Takî Meliku's-Şuarâ-yı Bahâr (1886-1952), Meşhed'de dünyaya gelen Bahâr, ilk eğitimini babasından ve zamanın geçerli ilimlerini Edîb Nişâbûrî ve Horasan'ın ünlü hocalarında almıştır. Küçüklükten itibaren şiir yazan Bahâr'ın babası dönemin tanınan şairlerindedir.

Bahâr, on dört yaşından itibaren babasıyla özgürlük taraftarlarının toplantılarına katılmıştır. 1903'te özgürlük hareketleri ülkede başladığında Horasan'da hükümet karşıtı faaliyetlerde bulunmuş ve meşrutiyet taraftarı ilk şiirlerini Horasan Gazetesi'nde yayımlamıştır. Bu süre zarfında halk ile hükümet arasındaki mücadeleyi halk kazanmıştır. Bahâr, Demokrat Patisinin siyasi faaliyetlerine katılmış, çıkardığı *Novbahar* adlı gazeteyle partinin düşüncelerini tebliğ etmiştir. Rusların ultimatomu ile ikinci meclis kapatıldığında Bahâr Meşhed'de *Taze Bahar* adlı gazetede halkı direnmeye teşvik etmiştir. Sonuçta dergi hükümet tarafından kapatılarak Bahâr diğer parti üyeleriyle Tahran'a sürülmüştür. Sekiz ay sonra Meşhed'e dönen şair *Novbahar*'ı tekrar canlandırarak kadınların özgürlüğüne dair ilk makalesini yayımlamıştır.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Rus ve İngiliz sömürge siyasetinden bıkan Bahâr, Alman taraftarlığı yapmış, yazdığı kaside ile Alman savaşçıları övmüştür. Bu kasideden sonra gazete kapatılmış ve Bahâr tutuklanmıştır. Üçüncü meclis seçimlerinde milletvekili seçilince tutukluluğu son bulmuştur. Bahâr, Tahran'a gelip *Novbahar* adlı gazetesini yeniden açmıştır.

Meliku's-Şuarâ-yı Bahâr, İran'ın toplumsal sorunlarını dile getirmek üzere gençlerden oluşturduğu edebiyat topluluğu ile *Daneşkede* adlı dergiyi kurmuştur. Dördüncü meclis seçimlerinde de milletvekili seçilen Bahâr mecliste azınlıkların temsilcisi durumundaydı. 1922 yılında *Novbahar* adlı dergiyi çıkarmaya başlamıştır. Edebi bir dergi olan *Novbahar* zamanın önemli kişilerinden tarihi içerikli ve edebi makaleler ve şiirler yayımlıyordu (Âryenpûr 1382: 473-474).

Siyasi faaliyetlerinden ötürü zarar gören Bahâr 1920 darbesinden sonra kendini ilmi araştırmalara vermiştir. Şair Tahran üniversitesi edebiyat fakültesini kurulduktan sonra ders vermesi için görevlendirilmiştir. Uzun bir suskunluk döneminden sonra 1941 yılında tekrar özgürlük ve vatan sevgisi üzerine şiirler yazmaya başlamıştır. Şiirlerinde toplumda hâkim olan cehaleti ve bencilliği dile getirmiştir. 1951 yılında yakalandığı verem hastalığından ötürü vefat etmiştir (Yâhakkî 1389: 129).

Bahâr gerek meşrutiyet öncesi gerek Meşrutiyet Döneminin mücadelecî şairleri arasında önemli bir yere sahiptir. Meşhed ve Tahran arasında sürekli gidip gelen şair siyasi ortamın elverdiğince yayınlar yaparak meşrutiyet hareketini desteklemiştir. Milletvekili olarak mecliste bulunarak sürekli halkın desteğini almış ve hükümet içerisinde de belli bir yere kadar etkinlik göstermiştir. Rıza Şah döneminde siyasi olaylardan uzaklaşarak ilmi çalışmalarda bulunmuştur (Abbâs Âbâd 1390: 69).

Bahâr yaşadığı dönemde siyasi olaylarda aktif rol almamıştır. Meşrutiyet ilan edildikten bir iki yıl sonra inkılap hareketlerine katılmıştır. Coşkulu şiirlerinin çoğu Meşrutiyetin ilan edildiği ilk yıla, meşrutiyet taraftarlarının mücadelesi ettiği döneme aittir (Ajend 1363: 109).

Bahâr şiirlerinde şekil olarak klasik İran şiirlerini devam ettirmiştir. Kaside, gazel, kıt'a, mesnevi, terci-i bend, terki-i bend, müstezat, rubai tarzında şiirler yazmıştır. Milli ve vatanperver konulu tasnifleri de kaleme alan şairin şiirlerinin konusu yenidir. Sömürge karşıtlığı, özgürlük ve meşrutiyet taraftarlığı yaptığı şiirlerinde vatan sevgisi ve fakirlere olan hassasiyeti dikkat çekicidir. Bahâr klasik şiir kalıpları ile oldukça başarılı siyasi toplumsal içerikli şiirlerin yazılabileceğini ispatlamıştır (Rûzbih 1391: 105).

Ebu'l-Kasım-ı Lâhûtî (1887-1956), Kirmanşah şehrinde doğan Lâhûtî, ilk divanını on yedi yılında yayımlamıştır. Tahran'a eğitim için gittikten kısa bir süre sonra Tahran jandarmanında göreve başlamıştır. İsviçre'nin güdümündeki jandarma güçleri Meşrutiyet taraftarlarını destekleyince Lâhûtî sûfi eğilimine rağmen siyasi faaliyetler içine girmiştir. Hükümete karşı verdiği mücadelede Reşt şehrinde elde ettiği başarı sonunda Kum şehri jandarma müdürlüğüne getirilmiştir. Sonunda karıştığı siyasi olaylar ya da İsviçreliyle ilişkilerinin bozulması sonucunda Osmanlı devletine kaçmak zorunda kalmıştır. O dönemde Osmanlı civar ülkelerden, özellikle İran'dan Meşrutiyet taraftarlarının sığındığı bir ülkedydi.

I. Dünya Savaşının oluşturduğu kargaşa ortamında Lâhûtî Kermanşah'a dönmüştür. O zaman İran'ın her yerinde olduğu gibi Alman, Rus ve İngiliz işgali altındaki Kermanşah da toplumsal ve siyasi açıdan karışıktı. Bu yüzden Lâhûtî tekrar Osmanlı topraklarına sığınmış, oradaki Komünist hareketlerine katılmıştır. Savaş durulunca İran'a dönen şair İran Jandarma Genel Müdürlüğüne getirilmiştir.

Kazak güçlerinin reisi Rıza Han, güçlerini İran Jandarmanıyla birleştirerek tek resmi kıyafet giymelerini isteyince Lâhûtî Kazak güçlerinin emri altına girmekten kaçınmış ve darbe girişiminde bulunmuştur. Darbe başarılı olmayınca tutuklanarak hapse atılmıştır. Kısa bir süre sonra hapisten kaçarak Kafkasya'ya giden Lâhûtî oradan Nahçıvan'a geçmiş, bir süre sonra bir daha İran'a dönmek üzere Tacikistan'a gitmiştir. Tacikistan'da bir süre öğretmenlik yapan şair Komünist partiye üye olduktan sonra hızla yükselmiştir.

Lâhûtî Rusya'da Çin ve Rus sınırında askeri operasyonlarda görev almıştır. Savaş ve faşizm karşıtı birçok kongreye katılmış, 1935'te uluslararası yedinci komünist kongresinde bulunmuştur. 1947'de Tacikistan İlimler Akademisinde yöneticiliğe getirilmiş ve Moskova üniversitesinde Farsça dersler vermiştir (Lengerûdî 1387: 56-59).

Lâhûtî Meşrutiyet Dönemi şiirinde yenilikçi şairler arasındadır. Yaratıcı bir yeteneğe sahip olan Lâhûtî her konu ve düşüncüyü şiir olarak ifade edebilme yeteneğine sahipti. Kaside, gazel, mesnevi ve rubai türlerini kullanarak yeni bir üslupla anlamı açık şiirler yazmakta mahirdi.

Lâhûtî şiirlerinde kafiyenin kısıtlayıcı özelliğinden bir nebze olsun kendini kurtarmıştır. Aruz veznini sınırlı da olsa söyleyeceklerini daha kısa söyleyebilmek için alt üs etmiştir. Eski şairlerin geleneğini devam ettirdiği gazellerinde uzunlu kısıtlı mısralar ile yeni bir yöntem geliştirmeye çalışmıştır. Dil olarak sade sıradan halkın anlayabileceği bir dil kullanmıştır. Vatanperver olan şair daima İranlı olmasıyla gurur duymuştur. İşçiler, kadın ve özgürlük konulu şiirler yazmıştır (Şâfeî 1380: 283-284).

Lâhûtî 1909 yılında “وفای به عهد” (Ahde Vefa) adlı yazdığı şiirle İran'da ilk yeni şiiri yazan şair olmuştur. Siyasi faaliyetlerine öncelik veren Lâhûtî için şiir ikinci planda olmasına karşın şiirde yaptığı yeniliklerin kimin ve neyin etkisiyle olduğu tam olarak belli değildir. Lâhûtî'nin İsviçreliyle birlikte çalıştığı dönemde Avrupa şiiriyle tanışıp tanışmadığı meçhuldür (Lengerûdî 1387: 65). Şair Arapça, Türkçe, Rusya ve Fransızca bilmektedir (Şâfeî 1380: 283). Bu anlamda şairin farklı dil ve kültürlerle aşına olduğu kesindir. Lâhûtî klasik İran şiirindeki mazmunları ve ibareleri kullanmış

şairlerinde daha ziyade şekil olarak yenilikler yapmıştır. Konu ve mana olarak yeni olan şiir denemeleri ise şiirsel bir yapıdan mahrum olmaları hasebiyle dikkat çekmemektedir. Lengerûdî (1387: 79).

Ali Ekber-i Dehhodâ (1880-1956), Daha çok düzyazıları ile bilinen şair, Tahran’da doğmuştur. Asaleten Kazvinli olan Dehhodâ Tahran’da siyasi ilimler okuyup Avusturya’ya tahsil için giden ilk kişilerdendir. Meşrutiyet mücadeleleri zamanında İran’a dönmüştür. *Sûr-i İsrâfîl* gazetesinde yaptığı yayınlarla ile inkılabı desteklemiştir. Meşrutiyet hareketi sonuçsuz kaldığında vaktini edebi araştırmalar yaparak geçirmiştir. Tahran’da vefat etmiştir. (Şâfeî 1380: 313).

Düzyazılarıyla ve araştırma eserleriyle bilinen Dehhodâ’nın mesnevi, gazel, kıt’a, rubai ve musammat türlerinde yazdığı bir divanı vardır. Şairin şiirlerini üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar geleneksel İran şiirlerinin izinde yazdığı klasik şiirleri, vatan sevgisini, istismar, cehalet ve hurafe karşıtı duygularını dile getirdiği yeni şiirleri ve mizah içerikli amiyane şiirleridir. Kültürlü ve eğitilmiş birisi olan Dehhodâ şiir üzerinde düşünmeye pek zaman harcamamış kendini edebi ve tarihi sahada ilmi araştırmalara vermiştir (Rûzbih 1391: 120).

Sonuç

Meşrutiyet Dönemi şairleri genellikle Kaçarlar Dönemi’nde dünyaya gelmiş, gençlik dönemlerini aynı dönemde geçirmiş, hayatlarının son dönemlerini Rıza Pehlevi döneminde sürdürerek hayata gözlerini yummuşlardır. Bu bağlamda Muzafferiddin Şah Dönemi’nde doğan şairler, genellikle II. ve III. Meşrutiyet Dönemlerinde faaliyet göstermişlerdir. Muhammed Takî Meliku’s-Şuarâ-yı Bahâr, Ebu’l-Kasım-ı Lâhûtî ve Ali Ekber-i Dehhodâ’nın edebi faaliyetleri ile dolu hayat serüvenleri 1950’li yıllarda son bulmuştur. Haliyle isimleri zikredilen bu şairler, III. Meşrutiyet olarak ifade edilen zaman diliminde yaşanan tarihi olaylara kısa bir süreliğine de olsa şahitlik etmişlerdir. Kaçarlar döneminde başarısız olan meşrutiyet hareketinin oluşturduğu fikri ortam, bu dönemde son bulmamış Pehlevi döneminde de farklı boyutlar kazanarak devam etmiştir. Özgürlüğe açılan kapı olarak görülen meşrutiyet fikri, İranlı aydın ve halkının zihninde varlığını uzun süre korumuştur.

Meşrutiyet anlayışının ortaya çıkmasıyla özgürlük, adalet, kanuni bir devlet anlayışı ve yeni bir kültür ve bakış açısı geliştirmeye çalışan şairlerin edebi anlayışları zamanla nitelik kazanmıştır. Batılı güçlerin tahakkümü altındaki hükümetin siyasi uygulamalarına karşı bir tepki olarak başlayan şiir, zamanla klasik edebiyata bir başkaldırıya dönüşmüştür. İslam kültürünün ürünü olan klasik edebiyatın çağın sorunlarına cevap veremediği görüşü yaygınlaşmıştır. Bu yüzden bazı şairler, toplumda yerleşik yaşam alışkanlıklarının ve geleneklerin değişmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Buna karşın gelenekle birlikte yeni anlayışların beraber olabileceğini düşünen şairler de olmuştur. Muhammed Takî Meliku’s-Şuarâ-yı Bahâr klasik edebiyata olan ilgisini korurken, Seyyid Eşrefuddin-i Huseynî İslam inancını hiç yitirmeyen şairlerdendir.

Meşrutiyet Dönemi’nde, duygusal bir coşkunlukla ön plana çıkan şiirlerde genellikle sanatsal kaygı duyulmamıştır. Siyasi olan şiirler, klasik edebiyata ve hükümete bir karşı çıkış mahiyetindedir. Bu dönem şairlerinin, gerek muhafazakâr dünya görüşüne sahip olsun gerek modern anlayışlara kapılan şairler olsun, ortak noktası, sömürü ve baskıcı hükümetlere karşı bir direnç göstererek ülke menfaatlerini ve istibdat yönetimi altındaki mazlum halkı savunmaktır.

Dergi ve gazeteler vasıtasıyla şairlerin etkinliklerini artırdıkları bu dönemde, Takî-i Rifat *Teceddut*, Seyyid Eşrefuddin-i Huseynî *Nesim-i Şomal*, Muhammed Takî Meliku’s-Şuarâ-yı Bahâr *Daneşkede* adlı dergiler ve Ferruhî-yi Yezdî *Tufan* ve Ali Ekber-i Dehhodâ ise *Sûr-i İsrâfîl* adlı gazeteler ile siyasi ve fikri ortama katkı sağlamışlardır.

Takî-i Rifat’ın Meşrutiyet Dönemindeki etkinliği, Azerbaycan Demokrat Partisi ekseninde gelişmiştir. Düşüncelerini partinin kurduğu *Teceddut* adlı dergide ifade eden şair, toplumsal, siyasi

yazıları ve edebiyat eleştirileriyle yenilikçi kesime önderlik etmiştir. İsmi, klasik İran edebiyatını en sert eleştiren şairler arasında yer almıştır.

İrec-i Mîrzâ, hükümetten çok toplumun yaşam tarzına ve anlayışlarına yoğunlaşmıştır. Halkın günlük sorunlarını dile getiren şair, toplumda hâkim olan olumsuz hâlleri, mizah yoluyla eleştirmiştir. Sade konuşma dilini şiire sokan ilk şairlerdendir.

Ârif-i Kazvîni, Meşrutiyet Dönemi’nde yazdığı ve halkın önünde sahnede söylediği tasniflerle ön plana çıkan şairlerdendir. İran’da oluşan fikir akımlarına hemen kapılan şairin heyecanlı mizacı şiirlerine yansımıştır. Siyasi ve toplumsal mesajlarını sade bir dille ifade ettiği için halk nezdinde kabul görmüş şairlerdendir.

Ebu’l-Kasım-ı Lâhûtî, jandarma olarak başladığı mesleki hayatı sonraki yaşamının şekil almasında etkili olmuştur. İstibdat yönetimine karşı gelen Lâhûtî, şiiri, düşüncelerini ifade etmek için yazmıştır. Klasik şiir mazmunlarını kullanarak şiirler yazsa da şiirlerinde, hem konu hem de şekil olarak yenilikler getirmiştir.

Ferruhî-yi Yezdî, *Tufan* gazetesinde yazdığı yazılarla ve şiirlerle yenilikçi kesimin dikkatini çekmiştir. Şiirlerinde, toplumda ezilen halkın yanında zalim yöneticilerin karşısında olan şair, hayatını siyasi mücadeleye adanmış ve bu uğurda can vermiştir.

Mîrzâde-i Işkî, Osmanlı topraklarına yaptığı yolculuk sonrasında ülkesinde sosyalist bir grupla birlikte hükümete karşı siyasi faaliyetlerde bulunmuştur. Şiirlerinde siyasi düşüncelerini ifade eden şair, toplumda yaşanan acı olayları dile getirmiştir. İstanbul’da edindiği tecrübeler onun bakış açısına ve şiirlerine yansımıştır.

Pervîn-i İtisâmî, klasik İran şiir kalıplarını kullanmıştır. Ahlaki ve öğüt içerikli şiirleri ile tanınan şair, toplumdaki sorunlara duyarsız kalmamıştır. Fakir ve yetim çocukların duygularına yer verdiği şiirlerinde adaleti vurgulamıştır. Meşrutiyet Dönemi’nin haşin ve siyasi şiirlerinin yanında şiirleri son derece latif ve naiftir.

Seyyid Eşrefuddin-i Huseynî, *Nesim-i Şomal* adlı dergi ile tanınmıştır. Siyasi ve mizah içerikli şiirleri ve yazıları ile toplumsal konuları işlemiştir. Tamamen halkın sorun ve sıkıntılarını konu edindiği şiirlerinde, konuşma dilini kullanması her kesime ulaşmasını sağlamıştır.

Ali Ekber-i Dehhodâ, çıkardığı *Sûr-i İsrâfîl* adlı gazete ile meşrutiyeti desteklemiştir. Meşrutiyet Döneminin yaygın konuları olan vatan sevgisi, sömürgeye, cehalete ve hurafeye karşı yazdığı şiirlerle toplumdaki değişimi gerekli görmüştür.

Muhammed Takî Meliku’ş-Şuarâ-yı Bahâr, meşrutiyet hareketlerini en baştan beri desteklemiştir. Hayatı boyunca devlet mekanizmalarında yer alan şair, pervasızca sistem karşıtlığı yapmamıştır. Klasik şiirden uzaklaşan bu dönemde mutedil bir yaklaşıma sahip olmuştur. Çıkardığı *Daneşkede* adlı dergiyle gelenekçi kesimin öncülüğünü yapmış, yeniliğe de açık olmuştur. Edebi olarak değerli olan vatan ve özgürlük konulu şiirleri, dönemin en iyi eserlerindedir.

Meşrutiyet Dönemi’nde şairlerin yaşam seyirlerine baktığımızda Pervîn-i İtisâmî hariç hepsinin siyasi mücadelede önemli roller üstlendiklerini görmekteyiz. Sömürgeci devletlere ve diktatör rejime karşı gelişen şiir anlayışı, vatan sevgisi ve özgürlük anlayışıyla taçlanmaktadır. Şairlerin ülke halkının refahı ve mutluluğu için bir değişim arzusunda oldukları görülmektedir. Kimi şairler, bu değişimin köklü olması gerektiğine inanmış, batılı ideoloji ve akımlara yönelmiştir. Takî-i Rifat, Ferruhî-yi Yezdî, Ebu’l-Kasım-ı Lâhûtî, Ârif-i Kazvîni ve Mîrzâde-i Işkî geleneğe karşı doğrudan direnen şairlerdir. Halkın inanışlarını dikkate alan Seyyid Eşrefuddin-i Huseynî, toplumsal sorunları eleştirse de bu sorunları din ile ilişkilendirmemiştir. Muhammed Takî Meliku’ş-Şuarâ-yı Bahâr, yenilikçi düşüncelere açık birisi olmasına karşın şiirlerinde şekil olarak gelenekçi çizgide kalmayı tercih etmiştir. Toplumdaki değişimi arzu eden Ali Ekber-i Dehhodâ yenilikçi şairlerdendir. Bu dönemde, şekil olarak klasik edebiyat türlerini kullanan şairlerin şiirlerinin konusu dönemin sorunlarını dile getiren çağdaş mefhumlardır.

İran edebiyatının modern edebiyata doğru uzanan çizgisinde Meşrutiyet Dönemi bir geçiş süreci olarak ifade edilebilir. Bu dönemde yazılan şiirlerde, siyasi düşüncelerin ön planda olması duygu ve hayal dünyasını temel alan, etkileyici ve ahenkli bir şiirin oluşmasına fırsat vermemiştir. Bu yüzden sanatsal değeri tartışılan Meşrutiyet Dönemi şiiri, baskıcı yönetime karşı toplumda bir bilinç oluşturduğu için önemli addedilmiştir. Aynı zamanda klasik İran şiirinin yıkılmaz kurallarını bilinçli ya da bilinçsizce esneterek ortamı sonraki şairlere müsait hale getirmiştir. İran Meşrutiyet Dönemi Edebiyatı Batı edebiyatının ve yeni oluşmakta olan modern Türk şiirinin etkisiyle konu ve şekil olarak ciddi bir değişime girmiştir.

Kaynakça

- ABBÂS ÂBÂD, Yusuf Ali (1390). *Caryânşinâsî-i Şi'r-i Mu'âsır*, Tahran: İntişarat-ı Hermes.
- ÂJEND, Yakub (1363). *Edebiyat-i Novîn-i İran*, Tahran: İntişarat-ı Emir Kebir.
- ÂRYENPÛR Yahya (1382). *Ez Nîmâ ta Rûzgâr-i mâ*, Cilt. 3. Tahran: İntişarat-ı Zevvar.
- ÂRYENPÛR, Yahya (1387a). *Ez Sabâ tâ Nîmâ*, Cilt. 1. Tahran: İntişarat-ı Zevvar.
- ÂRYENPÛR, Yahya (1387b). *Ez Sabâ tâ Nîmâ*, Cilt.2. Tahran: İntişarat-ı Zevvar.
- HASANLÎ, Kâvûs. (1386). *Gûnehâ-yi Novâverî der Şi'r-i Mu'âsır-ı İran*, Tahran: İntişarat-ı Salis.
- KARAGUZLU, Muhammed (1386). *Hamsâyegân-ı Derd*, Tahran: İntişarat-ı Nigah.
- KAZVÎNÎ, Mirzâ Ebu'l-Kâsım Ârif (1924). *Divan-ı Ârif-i Kazvînî*, Derleyen: Novdûz Cemşîdî, Berlin: Hane-i Meşriki.
- KEDKENÎ, Muhammed Rıza Şefi (1380). *Edvâr-i Şi'r-i Farsi*, Tahran: Neşr-i Sohen.
- KIRLANGIÇ, Hicabi (2014). *Meşrutiyetten Cumhuriyete İran Şiiri*, Ankara: Hece Yayınları.
- LENGERÛDÎ, Şems (1387). *Tarih-i Tablî-i Şi'r-i Nov*, cilt 1, Tahran: Neşr-i Merkez.
- İTİSÂMÎ, Pervîn (1387). *Divân-i Gesâid u Temsilât u Mukateât -i Pervîn İtisâmî*, Tahran: Adine Sabz.
- RÛZBÎH, Muhammed Rıza (1391). *Edebiyat-ı Mu'âsır-ı İran*, Tahran: Neşr-i Ruzgar.
- SAPÂNLÛ, Muhammed Ali (1369). *Çebâr Şa'ir-i Âzâdî*, Tahran: İntişarat-ı Nigah.
- ŞÂFEÎ, Husrev (1380). *Zendeği ve Şi'r-i Sed Şa'ir, ez Rûdeki tâ İmrûz*, Tahran: Kitab-ı Hurşid.
- ŞEMÎSÂ, Sîrûs. (1374). *Sebkşinâsî-i Şi'r*, Tahran: İntişarat-ı Ferdovs.
- YÂHAKKÎ, Muhammed Cafer (1389). *Kulliyât-i Tarih-i Edebiyat-i Farsi*, Sazman-i Moteale u Tadvîn-i Kitab-i Ulum-i İnsani-i Daneşgahha, Tahran.
- ZERGÂNÎ, Seyyid Mehdi (1387). *Çaşmandâz-i Şi'r-i Mu'âsır-ı İran*, İntişarat-ı Salis, Tahran.